

Nr 65.

Ankom till riksdagens kansli den 27 november 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för heltidsanställda hemvårdarinnor inom den sociala hemhjälpssamheten jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 12 oktober 1945 dagtecknad proposition, nr 346, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med i propositionen förordade grunder, utfärda bestämmelser i fråga om delaktighet i statens pensionsanstalt för heltidsanställda hemvårdarinnor inom den sociala hemhjälpssamheten.

Beträffande motiveringen för Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag får utskottet, i den mån redogörelse härför icke lämnas i det följande, hänvisa till propositionen.

I samband härmed har utskottet förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren under nr 420 av fru *Sjöström-Bengtsson* och fru *Svenson* samt den andra inom andra kammaren under nr 635 av fru *Västberg* jämte sex av kammarens övriga ledamöter, i vilka motioner hemställts, »att riksdagen vid beslut om pension för hemvårdarinnorna måtte bestämma pensionsåldern till 55 år med rätt för socialstyrelsen att efter godkännande av vederbörande huvudman (kommun, kommunalförbund eller enskild förening) medgiva hemvårdarinnan att kvarstå i tjänst under högst 5 år efter uppnådd pensionsålder samt fastställa tjänsteåldern till 25 år; samt att vid beräklandet av pensionsunderlaget hänsyn toges till det fulla värdet av löneförmånen fri bostad och att fri kost jämväl inräknas i den lön, å vilken pension skall beräknas.»

Beträffande motiveringen för ifrågavarande förslag får utskottet hänvisa till motionen II: 635.

I enlighet med beslut av 1943 års riksdag (prop. nr 332; statsutsk. utl. nr 263; riksd. skr. nr 512) ha bestämmelser om statsbidrag till social hemhjälpssamhet meddelats i kungörelse den 31 december 1943 (nr 947). Genom nämnda kungörelse, vilken trädde i kraft den 1 januari 1944, regleras, bland

annat, anställnings- och löneförhållandena för i dylik hemhjälpverksamhet anställda hemvårdarinnor. Härom gäller följande. Hemvårdarinna anställs av vederbörande huvudman, vilken är antingen kommun eller, där kommun ej själv bedriver social hjälpverksamhet, enskild sammanslutning. Anställningen avser antingen stadigvarande tjänstgöring (heltidsanställning) eller tjänstgöring vid behov (deltidsanställning). Heltidsanställd hemvårdarinna skall åtnjuta *dels* grundlön av minst 1 500 kronor för år jämte tre ålders-tillägg, vart och ett å 100 kronor, efter tre, sex och nio års väl vitsordad tjänstgöring ävensom dyrtidstillägg enligt för distriktssköterska gällande grunder, *dels ock* hyresersättning motsvarande ortens pris för en fullgod möblerad bostad om ett rum och kök eller kokvrå jämte värme och lyse. I stället för hyresersättning må bostad av nyssnämnd beskaffenhet jämte värme och lyse kostnadsfritt tillhandahållas. Grunderna för dyrtidstillägg åt distriktssköterska bestämmas av varje särskilt landsting. I allmänhet tillämpa landstingen därvid enhetliga, av svenska landstingsförbundet rekommenderade regler, innefattande att dyrtidstillägg för närvarande utgår med 19,6 procent av grundlön jämte ålderstillägg. Deltidsanställd hemvårdarinna skall enligt förutberörda kungörelse åtnjuta en lön av minst 5 kronor för varje hel arbetsdag eller däremot svarande belopp för del av arbetsdag, dock att hennes lön för helt år ej må understiga ett belopp motsvarande lönen för 80 hela arbetsdagar.

I anledning av ett av Kungl. Maj:t den 10 mars 1944 meddelat uppdrag har *statens pensionsanstalt* inkommit med en den 31 mars 1944 dagtecknad utredning jämte förslag rörande pensionsrätt för hemvårdarinnor. Anstalten har därvid ifrågasatt, huruvida icke med avgörandet av den föreliggande pensionsfrågan borde anstå i avvaktan på resultatet av den översyn av anstaltens reglemente och den utredning rörande bland annat gränsdragningen för anstaltens verksamhet, som stode på dagordningen. Med hänsyn till det sätt, varpå den sociala hemhjälpverksamheten anordnats, ville pensionsanstalten dock icke motsätta sig, att de heltidsanställda hemvårdarinnorna, till vilka ifrågakommande pensionsrätt under alla förhållanden borde begränsas, erhöle pensionsrätt i anstalten. Anstalten ville emellertid fästa uppmärksamheten på att med hänsyn till det stora antalet hemvårdarinnor ett inordnande av dessa befattningshavare i pensionsanstalten skulle åsamka staten väsentligt ökade pensioneringskostnader.

Pensionsanstalten har vidare anfört följande.

Därest de heltidsanställda hemvårdarinnorna befinnas böra nu anslutas till pensionsanstalten, synes — med hänsyn till den förestående översynen av anstaltens reglemente och jämväl på grund av de i varje fall betydande pensioneringskostnaderna — försiktighet böra iakttagas vid fastställande av pensionsvillkoren. Befattningshavarna skulle visserligen enligt § 16 pensionsreglementet vara underkastade de ändringar i pensionsrätten, som kunna bliva fastställda, men det bör likväl enligt pensionsanstaltens mening helst undvikas att med stöd av bestämmelsen i sagda paragraf för befattningshavare, som redan erhållit pensionsrätt, framdeles genomföra någon mera väsentlig inskränkning i tidigare fastställd pensionsrätt.

Pensionsanstalten finner det naturligt att, såsom befolkningsutredningen förutsatt, ifrågakommande anslutning av hemvårdarinnorna till anstalten sker genom att de inordnas under huvudbestämmelserna i kap. VI pensionsreglementet, vilka avse de i anstalten delaktiga, i vårdverksamhet av olika slag anställda befattningshavarna. Då hemvårdarinna åtnjuter författningens enligt fastställd minimiårs-lön, skulle tjänstereglering icke erfordras, utan anslutningen skulle bli obligatorisk.

Beträffande tjänstepensionsunderlaget har pensionsanstalten gjort följande uttalande.

Tjänstepensionsunderlaget synes, såsom skett i fråga om de till kap. VI nu hänfödda befattningshavarna med författningens enligt bestämd minimi-årsavlönning, böra till beloppet fastställas i pensionsreglementet. Underlaget bör enligt pensionsanstaltens mening lämpligen bestämmas så, att hel pension jämte därå belöpande dyrtidstillägg och kristillägg vid nuvarande indexläge skulle komma att uppgå till ungefär samma belopp som hel pension jämte rörligt tillägg och kristillägg för å C-ort stationerad statlig befattningshavare med slutavlönning, motsvarande hemvårdarinnans minimislutavlönning. För hemvårdarinna utgör slutavlönningen 1 800 kronor jämte dyrtidstillägg därå samt bostadsförmån. Räknar man med ett dyrtidstillägg av 19,6 procent och godtages det av befolkningsutredningen angivna värdet av 600 kronor å bostadsförmånen, erhålles ett värde å slutavlönningen av 2 752:80 kronor. Denna avlöning överensstämmer nära med slutavlönningen vid nuvarande indexläge för å C-ort stationerad statlig befattningshavare i lönegrad Ek 4. Denna slutavlönning utgör nämligen fast lön (löneklass 1) 2 094 kronor, rörligt tillägg 313:20 kronor och kristillägg 334:20 kronor eller tillhopa 2 741:40 kronor. För befattningshavare i lönegrad Ek 4 (liksom för befattningshavare i lönegrad Ek 5) utgör hel pension jämte rörligt tillägg och kristillägg för närvarande $(1\,500 + 225 + 240 =)$ 1 965 kronor. Nära detta förmånsbelopp kommer man, om tjänstepensionsunderlaget för hemvårdarinna sättes lika med 1 236 kronor. Hel pension jämte dyrtidstillägg och kristillägg skulle nämligen då bli $(1\,236 + 444 + 284:16 =)$ 1 964:16 kronor. Med hänsyn härtill anser pensionsanstalten, att hemvårdarinnans tjänstepensionsunderlag lämpligen bör bestämmas till 1 236 kronor.

I fråga om pensionsåldern för hemvårdarinnorna har pensionsanstalten anfört följande.

Bortsett från läkarna, för vilka pensionsåldern är 65 år, är pensionsåldern för de till kap. VI hänfödda kvinnliga befattningshavarna för närvarande 55 år för sjuksköterska och barnmorska och 60 år för föreståndarinna, husmoder, tandsköterska och sjukgymnast. Frågan om höjning av pensionsåldern för sjuksköterska har dock på senare tid aktualiserats genom framställningar från bland andra svensk sjuksköterskeförening. Befolkningsutredningen har — dock utan närmare motivering — föreslagit, att hemvårdarinnans pensionsålder skall bestämmas till 55 år. Enligt pensionsanstaltens mening föreligger emellertid icke anledning att fastställa lägre pensionsålder för hemvårdarinna än som gäller för föreståndarinna m. fl., d. v. s. 60 år. För valet av den högre pensionsåldern talar ej minst angelägenheten av att söka begränsa de statliga kostnaderna för pensioneringen. För de reglementensliga pensionerna skulle dessa kostnader vid en pensionsålder av 55 år bli, om man räknar med ränta efter 3 procent, omkring 85 procent och, om man räknar med ränta efter 4 procent, omkring 125 procent högre än vid en pensionsålder av 60 år. Bestämmas pensionsåldern till 60 år, torde tjänst-åldern böra fastställas till 30 år.

Tillstånd att kvarstå i tjänst efter pensionsåldern torde böra meddelas av socialstyrelsen, som har att utöva tillsyn över den med statsbidrag bedrivna hemhjälpsverksamheten.

Beträffande övriga pensionsvillkor har pensionsanstalten uttalat följande.

I övrigt torde de pensionsbestämmelser, som gälla för de till kap. VI hänfödda befattningshavarna i allmänhet, böra oförändrade tillämpas jämväl i fråga om hemvårdarinna. Detta skulle innebära bland annat, att rätt till genast börjande tjänstepension skulle inträda, då befattningshavare, efter att hava uppnått en levnadsålder som med högst 5 år understiger pensionsåldern, i följd av försvagad hälsa eller minskad arbetsförmåga frivilligt avgår eller av huvudmannen uppsäges, att befattningshavarens årliga tjänstepensionsavgift och huvudmannens årliga avgift vardera skulle bli 5 procent av tjänstepensionsunderlaget eller $(0,05 \times 1\,236 =) 61:80$ kronor samt befattningshavarens årliga familjepensionsavgift 1 procent av familjepensionsunderlaget $(0,20 \times 1\,236 + 300 =) 547:20$ kronor eller 5:47 kronor ävensom att genast börjande tjänstepension skulle beräknas försäkrings-tekniskt i fall, då avgående befattningshavare vid pensionsålderns uppnående icke räknade minst 30 tjänstår eller, där avgång sker före pensionsåldern, befattningshavaren icke räknar så många tjänstår, att de tillsammans med det antal år, som återstå till pensionsåldern, uppgå till minst 30.

Under förutsättning att hemvårdarinnebefattningarna upptagas till delaktighet i pensionsanstalten från och med den 1 juli 1945 skulle retroaktiv tjänstårsberäkning enligt § 6 pensionsreglementet knappast kunna ifrågakomma annat än beträffande första anställningsåret för de hemvårdarinnor, som anställas under år 1944. Härför erforderlig engångsavgift är icke större än att den torde kunna utan svårighet bestridas av huvudmännen. Med hänsyn härtill synes någon övergångsbestämmelse om lindring i engångsavgifter icke påkallad i förevarande fall.

Rörande statens kostnader för den ifrågasatta pensioneringen har pensionsanstalten slutligen anfört följande.

Vad angår de statliga kostnaderna för hemvårdarinnornas pensionering torde följande överslagsberäkningar kunna tjäna till ledning för bedömning av dessa kostnaders storleksordning.

Bortser man från kostnaderna för familjepensioneringen, vilka kostnader kunna antagas bli täckta genom befattningshavarnas familjepensionsavgifter, samt från de säkerligen jämförelsevis obetydliga kostnaderna för dyrtidstillägg och kristillägg å familjepensionerna, skulle staten hava att bestrida dels kostnaderna för tjänstepensionering enligt pensionsanstaltens reglemente, i den mån dessa kostnader ej täckas genom årliga tjänstepensionsavgifter från befattningshavare och huvudmän, dels även kostnaderna för dyrtidstillägg och kristillägg å tjänstepensionerna.

Vid en pensionsålder av 60 år torde den för bestridande av kostnaderna för reglementsenlig tjänstepension under befattningshavarens tjänstetid erforderliga årliga avgiften vid tillämpning av dödlighetstabellen R 32 och en räntefot av 3 procent kunna antagas utgöra omkring 24 procent av tjänstepensionsunderlaget. Härav skulle befattningshavare och huvudman erlægga sammanlagt 10 procent, under det att staten skulle hava att svara för återstoden eller 14 procent. Vid ett tjänstepensionsunderlag av 1 236 kronor motsvarar statens tjänstepensionskostnad sålunda $(0,14 \times 1\,236 = \text{omkring}) 173$ kronor årligen för varje i tjänst varande befattningshavare. Utgår man från det antal befattningshavare, 2 800, som befolkningsutredningen räknat med vid fullt genomförd organisation, och förutsätter man att samtliga äro heltidsanställda, får man en statlig pensionskostnad av $(173 \times 2\,800 =) 484\,400$ kronor för år.

Vid nuvarande indexläge skulle dyrtidstillägg och kristillägg å en hemvårdarinne pension av 1 236 kronor uppgå till sammanlagt ($444 + 284:16 =$ omkring) 728 kronor för år. Räkna man med samma tilläggsförmåner för framtiden, skulle för bestridande av den helt på staten fallande kostnaden här för krävas en årlig avsättning å ($0,24 \times 728 =$ omkring) 175 kronor för varje i tjänst varande befattningshavare eller, för 2 800 befattningshavare, 490 000 kronor.

Enligt nu gjord uppskattning skulle sålunda statens pensionskostnader motsvara ett årligt belopp av ($484\,400 + 490\,000 =$ omkring) 975 000 kronor. Till jämförelse må framhållas, att statens andel i kostnaderna för 2 800 hemvårdarinnors avlöning, exklusive kostnaderna för ålderstillägg, skulle uppgå till 2 800 000 kronor för år.

Skulle pensionsåldern bestämmas till 55 år, bleve statens pensioneringskostnader väsentligt större än de förut angivna. Den erforderliga tjänstepensionsavgiften skulle då bli omkring 36 procent av tjänstepensionsunderlaget, motsvarande en årlig kostnad för staten av ($0,26 \times 1\,236 + 0,36 \times 728$) $\times 2\,800 =$ omkring 1 635 000 kronor. Skulle tjänstepensionsunderlaget därjämte fastställas till det av befolkningsutredningen föreslagna beloppet, 1 400 kronor, komme, då de rörliga tilläggsförmånerna å en tjänstepension av sistnämnda belopp för närvarande uppgå till sammanlagt 792 kronor, statens pensioneringskostnader att motsvara ett årligt belopp av ($0,26 \times 1\,400 + 0,36 \times 792$) $\times 2\,800 =$ omkring 1 815 000 kronor.

Statskontoret har i utlåtande den 20 april 1944 anfört, att det av statens pensionsanstalt framlagda förslaget rörande pensionsrätt för hemvårdarinnor icke givit statskontoret anledning till erinran.

I detta sammanhang må beträffande den av statens pensionsanstalt åsyftade översynen av anstaltens reglemente och gränsdragningen för anstaltens verksamhet erinras, att utredningen av dessa frågor numera, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 maj 1944, uppdragits åt särskilda sakkunniga, 1944 års pensionsutredning.

Sedermåra har *socialstyrelsen* i skrivelse den 11 maj 1945 hemställt, att frågan om ordnandet av pension åt hemvårdarinnorna snarast möjligt måtte föreläggas riksdagen. Styrelsen har härvid bland annat anfört, att för varje år som ginge ökades de svårigheter, som uppstode därigenom, att hemvårdarinnornas pensionsfråga vore olöst. Antalet hemvårdarinnor, till vilkas lön statsbidrag utginge, vore för närvarande omkring 1 000, och med all rätt ansåge sig dessa nu kunna göra anspråk på att få pensionsfrågan löst. Att detta icke skett, kunde befaras menligt påverka rekryteringen till de efter hand skapade nya befattningarna, någonting som skulle kunna på lång sikt vålla hela verksamheten ett allvarligt avbräck. Hemvårdarinnornas intagande i pensionsanstalten innebure icke ett avsteg från hittills följda principer för beviljande av tillträde till pensionsanstalten utan endast att en nyskapad grupp av befattningshavare, till vilkas lön statsbidrag utginge, bereddes tillträde till anstalten på liknande villkor och i samma ordning som äldre närstående grupper. Socialstyrelsen kunde därför för sin del icke finna, att uppdragandet av hemvårdarinnorna i statens pensionsanstalt skulle föregripa 1944 års pensionsutrednings arbete.

Föredragande statsrådet har anfört:

Med hänsyn till angelägenheten av att hemvårdarinnornas pensionsfråga snarast möjligt erhåller sin lösning, har jag ansett mig böra förorda, att frågan om denna befattningshavargrupps anslutning till statens pensionsanstalt — vilket är den naturliga anordningen — nu upptages till avgörande, utan att resultatet av pågående utredning rörande pensionsanstaltens verksamhet avvaktas. Pensionsrätt i anstalten bör dock, såsom framhållits i ärendet, tillkomma allenast heltidsanställda hemvårdarinnor.

I fråga om de villkor och bestämmelser, som böra gälla för pensionsrätten, ansluter jag mig till pensionsanstaltens förslag. Beträffande särskilt frågan om pensionsunderlagets storlek vill jag framhålla att, bland annat i avvaktan på nämnda utredning, anledning icke synes föreligga att avvika från pensionsanstaltens förslag, att underlaget bestämmas till 1 236 kronor.

Vad angår statens kostnad för hemvårdarinnornas pensionering utgå pensionsanstaltens beräkningar, mot vilka jag icke i nuvarande läge finner anledning till erinran, från ett antal av 2 800 heltidsanställda hemvårdarinnor. Därest ökat antal hemvårdarinnor framdeles visar sig erforderligt, komma givetvis pensioneringskostnaderna att överskrida det av anstalten angivna beloppet.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan riksdagen fattat beslut i ärendet, vidtaga erforderliga ändringar i pensionsanstaltens reglemente och i kungörelsen om statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet, vilka ändringar böra träda i kraft den 1 januari 1946. Även med nämnda datum för ikraftträdandet av de nya pensionsbestämmelserna synes man, i anslutning till vad pensionsanstalten anfört, icke behöva räkna med någon särskild övergångsbestämmelse, avseende lindring i engångsavgifter för eventuell retroaktiv tjänstårsberäkning.

Utskottet.

Då det ur vissa synpunkter framstår som angeläget, att hemvårdarinnornas pensionering redan nu upptages till avgörande, har utskottet icke något att erinra mot att pensionsrätt i statens pensionsanstalt beredes de heltidsanställda hemvårdarinnorna utan avbidan på resultatet av pågående utredning rörande pensionsanstaltens verksamhet.

Med avseende å pensioneringens ordnande innebär Kungl. Maj:ts förslag bland annat, att pensionsunderlaget skulle bestämmas till 1 236 kronor — vartill skulle komma dyrtids- och kristillägg, så att den totala pensionsförmånen skulle utgöra 1 964 kronor 16 öre — samt att pensionsåldern skulle fastställas till 60 år och tjänståldern till 30 år.

I betraktande av att hemvårdarinneyrket otvivelaktigt torde ställa stora fysiska krav på dess utövare, kunde det måhända ligga nära till hands att, på sätt i de väckta motionerna ifrågasatts, bestämma pensionsåldern till 55 år — eventuellt i förening med möjlighet att kvarstå i tjänst intill 60 års ålder — samt att begränsa tjänståldern till 25 år. Inom utskottet ha också vid ärendets behandling framförts sympatier för en lösning i sådan riktning, varvid särskilt uttalats farhågor för att hemvårdarinnorna ofta icke skulle besitta full tjänsteduglighet ända fram till 60 års ålder. Emellertid saknas ännu möjlighet att med säkerhet bedöma, hur förhållandena härutinnan kunna komma att gestalta sig. Med hänsyn härtill och till den betydande merkostnad, som skulle uppstå vid nedsättning av pensionsåldern, finner

utskottet sig icke kunna förorda någon avvikelse från Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

Vad beträffar den i motionerna ifrågasatta sänkningen av tjänståldern från 30 till 25 år, sammanhänger denna fråga intimt med avvägningen av pensionsåldern. En tjänstålder av 25 år skulle vid en pensionsålder av 60 år framstå som motiverad endast, därest den genomsnittliga levnadsåldern vid första anställning som hemvårdarinna överstege 30 år. Såvitt nu kan bedömas, torde anledning saknas att normalt räkna med en så hög anställningsålder. Vid sådant förhållande får utskottet tillstyrka den av Kungl. Maj:t föreslagna tjänståldern, 30 år.

I och för bestämmande av pensionsunderlaget har den bland löneförmåner ingående förmånen av fri bostad värderats till i genomsnitt 600 kronor per år. I likhet med motionärerna finner utskottet denna uppskattning väl låg. Det vill förefalla utskottet, som om den hemvårdarinna tillförsäkrade bostadsförmånen, motsvarande en fullgod möblerad bostad om ett rum och kök eller kokvrå jämte värme och lyse, skäligen bör värdesättas till 900 kronor. Däremot torde värdet av fri kost, vilken förmån icke ingår bland de av staten garanterade lönevillkoren, icke böra tagas i betraktande vid pensionsunderlagets beräkning.

Med utgångspunkt från ett genomsnittligt bostadsvärde av 900 kronor har utskottet med tillämpning av samma grunder som pensionsanstalten verkställt en omräkning av pensionsunderlaget, varvid erhållits ett underlag av 1 308 kronor. Utskottet vill tillstyrka, att pensionsunderlaget bestämmes till detta belopp, vilket tillsammans med dyrtids- och kristillägg motsvarar en total årlig pensionsförmån vid nuvarande indexläge av 2 061 kronor 60 öre eller i runt tal 100 kronor mera än enligt Kungl. Maj:ts förslag. Den härav föranledda årliga kostnadsökningen torde kunna uppskattas till omkring 45 000 kronor.

I övrigt har det föreliggande förslaget icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande.

Åberopande det anförda får utskottet hemställa,

1) att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition med den ändringen, att hemvårdarinnans pensionsunderlag bestämmes till 1 308 kronor, samt

2) att förevarande motioner I: 420 och II: 635, i den mån desamma icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under 1) hemställt, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 27 november 1945.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Reservation, se sid. 8.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Åkerberg, Sandström, Sundvik, Leander, Lindblom**,
Löfgren, Fahlander och *Ljungdahl**;

från andra kammaren: herrar *Svedman, Andersson* i Munkaljungby, *Johnsson* i Ka-
stanjegården, *Sundberg, von Seth, Svensson* i Alingsås*, fru *Humla* och herr *Johansson* i
Norrfors*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Svedman, Andersson* i Munkaljungby, *Johnsson* i Kastanjegår-
den, *Sundberg* och *Svensson* i Alingsås, vilka ansett, att utskottet bort till-
styrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition oförändrad.
